

УДК 343.211

**О. О. Пашенко,**  
канд. юрид. наук, доцент  
Національний університет  
«Юридична академія України  
імені Ярослава Мудрого»,  
м. Харків

**ПИТАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗУМОВЛЕНОСТІ  
КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА У ПРАЦЯХ  
РАДЯНСЬКИХ УЧЕНИХ,ЩО БУЛИ ОПУБЛІКОВАНІ  
ПОЗА МЕЖАМИ УКРАЇНИ ПЕРЕД  
РОЗПАДОМ СРСР (1990–1991 рр.)**

Проаналізовано погляди на проблему соціальної зумовленості кримінального законодавства радянських учених-криміналістів, які опублікували свої роботи поза межами України в період 1990–1991 рр. і які раніше до її дослідження не вдавалися. Розглянуто фактори, які пропонувалося враховувати під час установа кримінальної відповідальності за певні види суспільно небезпечної поведінки.

Ключові слова: закон про кримінальну відповідальність, соціальна зумовленість, криміналізація, декриміналізація, історія кримінального права.

Методологічні проблеми правознавства передбачають використання тієї чи іншої загальносоціологічної доктрини. Не лише в гносеологічному, а й у теоретико-прикладному плані такий підхід принципово організовує весь подальший хід правового аналізу, служить природним і необхідним підґрунтям конкретизації загальнотеоретичних положень і висновків, практичних пропозицій і рекомендацій з удосконалення правового регулювання [12, с. 11]. Удосконалення кримінального законодавства (за сучасною термінологією КК України 2001 р. це «законодавство про кримі-

нальну відповідальність») не є можливим без ретельного вивчення соціальної зумовленості кримінально-правових норм, з'ясування залежності їх змісту від конкретних соціальних умов, об'єктивних закономірностей суспільного розвитку [13, с. 25].

Суспільство – безсумнівне підґрунтя виникнення права. Лише будучи соціальною, людина має потребу в законах [10, с. 16]. Кримінальне законодавство в цілому й окремі його інститути не виникають самі по собі, а є продуктом соціальної дійсності. Науку кримінального права в першу чергу цікавить, (і повинно цікавити), чому

існує саме такий, а не інший кримінальний закон, через які причини встановлюється кримінально-правова заборона на певний вид людської поведінки. З приводу таких питань О. Ф. Шишов зазначає, що предмет науки кримінального права складається з 2-х структурних рівнів – соціологічного і юридико-догматичного. Соціологічний включає в себе закономірності виникнення й функціонування норм кримінального права. Тому при визначенні предмета науки кримінального права необхідно вказати такі найважливіші закономірності, як соціальна зумовленість норм кримінального права, механізм їх дії, ефективність цих норм [15, с. 17-21].

Криміналізація суспільно небезпечних діянь, як один з можливих наслідків правотворчості, пов'язана зі зміною чинного законодавства, а тому на момент прийняття законотворчого рішення треба визначити соціальну зумовленість тієї чи іншої правової норми [1, с. 30]. Перевага в минулому адміністративних, силових прийомів в управлінні державою призвела до того, що законотворчість часто-густо здійснювалася без глибокого соціологічного дослідження соціальних явищ і суспільних відносин, заради регулювання яких готувався і приймався закон [1, с. 24,25]. Конструювання кримі-

нально-правових норм не повинно бути закритим процесом, що спирається виключно на юридичні дефініції та внутрішню логіку свого розвитку, бо це викликає збільшення кількості, так би мовити, «мертвих» норм. З юридичної точки зору це загрожує надмірною криміналізацією, а із соціологічної – накопиченням проблем соціальних [4, с. 66].

Історія становлення проблеми соціальної зумовленості закону про кримінальну відповідальність у вітчизняній науці ще не була предметом спеціального дослідження. Окремі її аспекти, пов'язані переважно з аналізом конкретних злочинів, розглядалися Д. О. Балобановою, В. І. Борисовим, В. К. Грищуком, М. Г. Заславською, О. М. Орлеаном, а також автором цієї статті [Див.: 6–9] та деякими іншими вченими. У той же час для успішного вирішення цієї наукової проблеми сьогодні слід використовувати надбаня, зроблені попередниками.

Зауважимо, що в даній публікації буде здійснено аналіз праць тих правознавців, які раніше (до початку 90-х років ХХ ст.) до вивчення відповідної проблеми окремо не звертались. Розвиток і вдосконалення поглядів науковців, які висловлювались із цього приводу не лише в означений період, а й раніше, буде досліджено окремо, що стосується

й підходів до вирішення порушеної наукової проблеми на територіях України. Отже, мета цієї статті – вивчення історії соціальної зумовленості закону про кримінальну відповідальність поза межами України у працях правознавців початку 90-х років ХХ ст. (до розпаду СРСР), які до того часу нею спеціально не займалися, а саме І. А. Ісмаїлова, А. В. Малька, В. В. Похмелкіна, Д. А. Керимова, С. Г. Чаадаєва.

Перед проведенням аналізу відповідних праць покажемо стан дослідження наукової проблеми на кінець 80-х років ХХ ст., аби мати уявлення про те, який досвід могли використовувати правознавці у своїх пошуках. Вивчення робіт 70–80-х років ХХ ст. свідчить, що, по-перше, різні науковці неоднаково йменували обставини, які слід враховувати під час прийняття рішення про встановлення кримінально-правової заборони, й називали їх критеріями, підставами, принципами факторами, умовами, передумовами, властивостями, ознаками тощо.

По-друге, практично кожен дослідник пропонував різну їх кількість, а дехто з них підкреслював невичерпність їх переліку. По-третє, деякі криміналісти виділяли обставини вищого рівня ієрархії, що утворюються групами факторів. На думку В. Д. Філімонова й В. М. Кудряв-

цева, це підстави; А. В. Кузнєцов також писав про підстави (критерії) криміналізації; П. С. Дагель зазначав їх як «умови» або «підстави»; Н. Б. Алієв ввів у науковий обіг поняття «правотворча ситуація», зміст якої розкривав через відповідні фактори; Г. А. Злобін і С. Г. Келіна вперше стали окремо вирізняти поняття принципів, підстав криміналізації, а також криміналізаційних приводів; М. О. Беляєв писав окремо про причини криміналізації. Як бачимо, на кінець 80-х років ХХ ст. ще не було вироблено однозначного методологічного підходу до вирішення зазначеної проблеми – ні з точки зору термінології, ні з точки зору обставин та їх системи. Проте було зроблено обґрунтований висновок, що в більшості випадків формулювати конкретні принципи криміналізації тепер не доводиться: багато з них уже описано і сформульовано. Головне завдання вбачалось у тому, щоб побудувати раціональну й завершену систему принципів криміналізації і більш розгорнуто (наскільки це можливо) визначити зміст кожного принципу (фактору). Позитивним надбанням науки слід вважати виділення понять вищого рівня ієрархії і спроби систематизації зазначених факторів. Докладніше докринальний досвід 70–80-х років

XX ст. було розглянуто автором цієї статті в попередніх публікаціях [Див.: 6; 7; 9].

Переходячи до аналізу наукових праць початку 90-х років XX ст., звернімо увагу на монографію І. А. Ісмаїлова «Преступность и уголовная политика» (1990 р.), в якій він відзначив, що законність передбачає вимогу відповідності законодавства цінностям, потребам та очікуванням суспільства, забезпечити яку без точного й ретельного наукового аналізу і прогнозу ситуації неможливо [2, с. 156]. Суттєвим елементом принципу законності кримінальної політики виступає соціальна обґрунтованість законодавства про боротьбу зі злочинністю як міжгалузевого комплексу, що має єдину понятійну базу, закріплену в кримінальному законі. Зміст і розвиток цього законодавства має відповідати вимогам соціуму, у зв'язку з чим обов'язок законодавця – не перетворювати на злочин те, що має характер проступку [2, с. 163]. Правознавець зауважує: визнаючи соціальну обґрунтованість кримінально-правових заборон однією з вирішальних передумов їх ефективності, треба чітко уявляти собі механізм оцінки цієї обґрунтованості. Для цього належить постійно здійснювати спостереження за соціальною і кримінологічною обстановкою, за станом і тенденціями зло-

чинності й боротьби з нею. Соціально-правовий аналіз явищ, з якими ведеться кримінально-правова боротьба, – лише частина завдання; потрібен ще й аналіз і прогноз соціального фону, на якому здійснюється злочинна діяльність і яким вона значною мірою пояснюється. Вивчення відповідних даних дозволяє вирішувати подвійне завдання: оцінювати ефективність дій системи кримінально-правового впливу на злочинність і прогнозувати зміни останньої. На підставі цього й визначається потреба змін у концепції кримінально-правової боротьби зі злочинністю, у кримінальному законодавстві та в практиці його застосування [2, с. 249–251]. Як зазначає І. А. Ісмаїлов, наявність недоліків у законодавчому вирішенні й теоретичному обґрунтуванні питань кримінально-правової боротьби зі злочинністю значною мірою можна пояснити браком системного підходу й системно-структурного аналізу при розробленні й реалізації концепції правового регулювання в даній сфері. Саме такий підхід допомагає підвести теоретичне підґрунтя для науково обґрунтованої правозастосовної діяльності, оцінити чинну систему кримінального законодавства й окремих його розділів, виявити прогалини, суперечності й інші дефекти, які доцільно викоренити у процесі

подальшого вдосконалення законодавства [2, с. 263]. Таким чином, присвятивши багато уваги загальним питанням соціальної зумовленості законодавства про кримінальну відповідальність зокрема, і кримінально-правовій політиці взагалі, правознавець так і не навів переліку (системи) конкретних обставин, що мають бути враховані під час прийняття рішення щодо кримінально-правової заборони, зазначивши лише, що необхідно постійно здійснювати спостереження за соціальною і кримінологічною обстановкою, аналізувати і прогнозувати соціальний фон, на якому відбувається злочинна діяльність і яким її значною мірою можна пояснити.

А. В. Малько у статті «Эффективность правового регулирования» (1990 р.) вказував: щоб правові норми були ефективними, законодавцеві належить постійно модифікувати їх систему з урахуванням зміни різноманітних факторів (у першу чергу економічних і соціальних) [5, с. 63]. На жаль, їх переліку вчений не навів, хоча слід відзначити, що стосовно предмета свого дослідження він перед собою такої мети й не ставив.

В. В. Похмелькін у монографії «Социальная справедливость и уголовная ответственность» (1990 р.) вирізняв критерії справедливості, яких треба дотриму-

ватися в процесі встановлення й реалізації кримінальної відповідальності [11, с. 100-119]. Ним було запропоновано вважати справедливою криміналізацію, здійснену за наступних умов:

1) об'єктивна потреба в ній переважає сукупність її негативних наслідків і є крайнім, останнім заходом, коли не спрацьовують усі інші;

2) кримінальну відповідальність установлено, щоб (а) вона могла служити додатковим фактором, що утримує суб'єкта від учинення антисуспільних вчинків, і (б) реалізувати об'єктивно зумовлену необхідність у відновленні суспільних відносин шляхом застосування до осіб, які їх порушили, найбільш суворих заходів державного примусу при забезпеченні конституційних прав та інтересів особи;

3) з точки зору соціальної справедливості криміналізація має не скасовувати, а доповнювати інші заходи боротьби із суспільно небезпечними посяганнями, поєднуватися з активізацією діяльності з виявлення й викорінення причин злочинності;

4) криміналізація суспільно небезпечного посягання означає якісно новий етап боротьби з ним, причому зосередження зусиль правоохоронних органів на виявленні, розкритті злочинів і застосуванні до винних кримінально-правових заходів не по-

винно ставити на другий план профілактику злочинів.

Ось чому варто розумно (а) обмежити в законі межі кримінальної відповідальності, (б) підпорядкувати діяльність органів кримінальної юстиції завданню профілактики злочинів, (в) одночасно з криміналізацією треба розроблювати й запроваджувати додаткові організаційно-правові форми попередження актів злочинної поведінки. За умови дотримання зазначених критеріїв, як переконує В. В. Похмелкін, криміналізація визнається справедливою [11, с. 106-108]. Як бачимо, науковець виділив 4 критерії криміналізації, 2 з яких (другий й четвертий) утворюються двома складовими елементами. Щодо четвертого критерію, то його складниками, з нашого погляду, є сенс вважати лише помічені науковцем літерами «б» і «в». Думка ж про те, що «слід розумно обмежити в законі межі кримінальної відповідальності», є занадто загальною й не може розглядатися як складовий елемент будь-якого критерію криміналізації.

Д. А. Керимов у науковій публікації «Культура и техника законотворчества» (1991 р.) відзначає, що створення закону вимагає справжньої творчості, знань, мистецтва. Як підкреслює правознавець, динамізм соціальних потреб сучасного суспільства

висуває все нові й нові завдання правового опосередкування відповідних суспільних відносин. Багатогранність і глибока соціальна зумовленість цих завдань наочно виокремлюється за допомогою простого переліку проблем, що постають перед законотворчістю, а саме необхідністю:

- дослідження різноманітних соціальних факторів, що пояснюють потребу у правовому регулюванні відповідних суспільних відносин;

- виявлення й ретельного врахування під час формування правових норм різноманітних інтересів соціальних і національних утворень, класів, соціуму в цілому;

- використання у процесі створення правової норми відповідних досягнень науки, техніки й культури;

- здійснення порівняльного аналізу проєктованої правової норми з аналогічними положеннями минулих і нинішніх правових систем інших держав, а також з іншими регуляторами суспільного життя;

- проведення в доцільних і можливих випадках соціальних експериментів для визначення оптимального варіанту правового регулювання відповідних груп суспільних відносин і вироблення найбільш ефективної форми правового впливу на них;

– визначення зв'язку і взаємодії проєктованої норми з іншими нормами даної правової системи;

– удосконалення організаційних форм, процедури створення правових норм тощо [3, с. 23,24].

Без вирішення даних проблем, зауважує науковець, законотворчість не може розраховувати на успіх. На законотворчий процес, на його думку, впливає не лише практика створення законів, а й зовнішнє соціальне середовище більш широкого масштабу. Саме воно змінює, трансформує й удосконалює законотворчість та її результати. Чим глибше й багатосторонніше пізнано зовнішнє середовище, чим більшою мірою вони віддзеркалюють назрілі його потреби, чим раціональніше використані здобуті знання, тим вищим є теоретичний рівень законотворчості [3, с. 24]. І хоча обставини, які треба брати до уваги при прийнятті рішення про встановлення кримінально-правової заборони певної поведінки, правником прямо не зазначені, з викладеного можна зробити висновок, що такими є: (а) потреба у кримінально-правовій забороні; (б) урахування різноманітних інтересів соціальних і національних утворень, класів, суспільства в цілому; (в) використання відповідних досягнень

науки, техніки й культури; (г) урахування історичного досвіду, а також (д) досвіду зарубіжних країн; (е) узгодженість проєктованої норми з іншими нормами даної правової системи тощо.

Що ж стосується такої проблеми, як необхідність здійснення в доцільних і можливих випадках соціальних експериментів для визначення оптимального варіанту правового регулювання відповідних груп суспільних відносин і вироблення найбільш ефективної форми правового впливу на них, відзначимо, що для кримінального права такий шлях є навряд чи доцільним. Важко уявити введення кримінально-правової заборони якоїсь поведінки тимчасово, як експеримент тільки для того, щоб переконатися, чи варто це робити остаточно. Тим паче неможливо криміналізувати певну поведінку лише в окремому регіоні для набуття досвіду для висновку, чи поширювати заборону на всю територію країни, чи ні. Стосовно вдосконалення організаційних форм, процедури створення норм права, зауважимо, що ці положення мають загальний характер, належать до правил законодавчої техніки і прямо не впливають на появу певних кримінально-правових новел (вони стосуються перш за все процесуального права). Таким чином, Д. А. Керимов,

не виокремлюючи правил криміналізації, навів обставини, що розкривають соціальну зумовленість проблем, що постають перед законотворчістю. Він дослідив потребу правової регламентації взагалі. Разом із тим досвід науковця можна використати в процесі створення нових кримінально-правових норм і вдосконалення існуючих, а з тексту його праці відповідні обставини можна виділити аналітичним шляхом.

С. Г. Чаадаєв у науковій праці «Уголовная политика и преступность: проблемы, пути решения» (1991 р.) відзначає, що протягом останнього десятиріччя значно розширилася сфера криміналізації протиправних дій. У зв'язку із цим у нього виникло запитання: чи завжди має рацію законодавець, відносячи низку дій до кола кримінально караних? Як зауважує правознавець, останній вважає злочинним те, що на даний момент заборонено законом під загрозою покарання. Але ж воля законодавця не завжди співпадає із всезагальною, а тим паче з поглядами окремих соціальних груп на мету кримінальної політики, на підстави і принципи кримінальної відповідальності, градацію покарань тощо. Оціночно-вольова природа кримінального закону не виключає, а навпаки, передбачає знання соціальних явищ

у всій їх сукупності [14, с. 43]. Учений відзначає, що соціологічні дослідження неспростовно довели необхідність перед кожною новацією кримінального законодавства вивчати хоча б у експериментальному порядку природу негативної соціальної практики, а також можливість настання шкоди від поширення відповідних негативних соціальних явищ. Інакше, на його думку, законодавча заборона може не дати очікуваного ефекту, а в окремих випадках замість користі спричинить шкоду. Перед тим, як приймати кримінально-правові новели, відзначає науковець, їх слід випробувати на емпіричній основі шляхом проведення попереднього експерименту в окремому регіоні. Як переконали дослідник, для недопущення надмірної криміналізації важливо виробити розумні критерії для оцінки ступеня кримінальності тих чи інших дій та їх суспільної шкідливості [14, с. 45]. Зауважимо, що хоча ці критерії прямо й не названо, але з аналізу наведеного матеріалу можна зробити висновок, що такими, на думку С. Г. Чаадаєва, є: (а) суспільна небезпечність, (б) неможливість боротьби з діянням за допомогою інших, некримінально-правових, заходів; (в) перевага користі від заборони над обмеженням інтересів різних соціальних груп; (г) адекватність



заборони ресурсам, необхідним на її здійснення; (д) реальність її здійснення; (е) побічні наслідки заборони (чи не збільшиться з її введенням кількість інших злочинів, чи не буде діяння, аби уникати заборони, видозмінюватися, залишаючись при цьому суспільно небезпечним); (є) досвід іноземних держав щодо боротьби з таким явищем. Відзначаючи позитивний внесок у вирішення досліджуваної наукової проблеми, вважаємо за доцільне знову вдатися до критики думки стосовно того, що перед тим, як приймати кримінально-правові новели, їх слід випробувати на емпіричній основі шляхом проведення попереднього експерименту в окремому регіоні. Відповідні аргументи були висловлені автором під час аналізу позиції Д. А. Керимова.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що І. А. Ісмаїлов переліку обставин, потрібних урахувати при прийнятті рішення про встановлення кримінально-правової заборони, не навів. А. В. Малько писав про фактори, які має брати до уваги законодавець, проте їх системи не запропонував. В. В. Похмелкін вирішував наукову проблему шляхом вирізнення критеріїв справедливості, яких слід дотримуватися в процесі встановлення й реалізації кримінальної відповідальності, й нараховував їх

4 (2 з яких складаються з двох елементів). Із роботи Д. А. Керимова випливає, що таких обставин він запропонував 6, до того ж не роблячи їх перелік вичерпним. С. Г. Чаадаєв теж прямо не окреслював їх кола, проте шляхом аналізу матеріалу, наведеного в монографії, таких обставин можна виділити 7.

Таким чином, побудувати раціональну й логічно достатню систему принципів криміналізації наведеним ученим, на нашу думку, все ж таки не вдалося. Хоча, можливо, вони такого завдання собі й не ставили, розглядаючи проблему соціальної зумовленості кримінального законодавства лише у зв'язку з темами своїх досліджень. Більше того, ніхто з них не виділяв понять більш високого рівня ієрархії, що утворюються групами факторів, як це в 70–80-х роках робили Н. Б. Алієв, А. В. Кузнецов, П. С. Дагель, В. М. Кудрявцев, В. Д. Філімонов. Крім того, науковці, які звернулись у своїх пошуках до розглядуваної проблеми у 1990–1991 роки (поза межами України), не те щоб не розвинули, але навіть не поділили прогресивну ідею Г. А. Злобіна й С. Г. Келіної стосовно необхідності окремого виділення принципів і підстав криміналізації, що, як уже відзначалося, було якісним проривом у вирішенні наукової проблеми

[Див.: 6, с. 57; 7, с. 33; 9, с. 157]. Позитивним у їх наукових працях було звернення до загальних питань проблеми соціальної зумовленості кримінального закону, а також спроби надати перелік відповідних обставин.

Перспективами подальших розвідок у цьому напрямку є

вивчення стану дослідження означеної проблеми у другій половині 90-х років ХХ ст. й у подальші часи з метою виявлення позитивного досвіду, який може бути використано під час формування сучасної теорії криміналізації суспільно небезпечного діяння.

**Список літератури:** 1. Взаимосвязь уголовного и административного права в правоприменительной деятельности органов внутренних дел: учеб. пособ. / М. И. Дубинина, Н. И. Загородников, Г. Г. Криволапов и др. ; под ред. А. В. Наумова. – М.: Изд-во МВШ МВД СССР, 1990. – 92 с. 2. *Исмаилов И. А.* Преступность и уголовная политика (актуальные проблемы организации борьбы с преступностью): моногр. / И. А. Исмаилов. – Баку: Азернешр, 1990. – 306 с. 3. *Керимов Д. А.* Культура и техника законотворчества: моногр. / Д. А. Керимов. – М.: Юрид. лит., 1991. – 160 с. 4. *Клейменов М. П.* Прогнозирование и проблемы совершенствования уголовного законодательства / М. П. Клейменов // Уголовно-правовые меры борьбы с преступностью в условиях перестройки: межвуз. сб. науч. тр. / отв. ред. И. Я. Козаченко. – Свердловск: Изд-во СЮИ, 1990. – С. 66-70. 5. *Малько А. В.* Эффективность правового регулирования / А. В. Малько // Правоведение. – 1990. – № 6. – С. 61-67. 6. *Пащенко О. О.* Вирішення проблем соціальної обумовленості законодавства про кримінальну відповідальність у радянській науці другої половини 80-х рр. ХХ сторіччя / О. О. Пащенко // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / редкол: В. І. Борисов, В. С. Зеленецький, В. С. Батиргареева та ін. – Х.: Право, 2011. – Вип. 22. – С. 54-66. 7. *Пащенко О. О.* Дослідження проблеми соціальної зумовленості кримінального законодавства в роботах радянських криміналістів 70-х рр. ХХ ст. / О. О. Пащенко // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / редкол: В. І. Борисов, В. С. Зеленецький, В. С. Батиргареева та ін. – Х.: Право, 2010. – Вип. 19. – С. 28-35. 8. *Пащенко О. О.* Еволюція поглядів вітчизняних науковців стосовно проблеми соціальної обумовленості законодавства про кримінальну відповідальність впродовж 1970-1995 рр. / О. О. Пащенко // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. пр. / редкол: В. І. Борисов, В. С. Зеленецький, В. С. Батиргареева та ін. – Х.: Право, 2012. – Вип. 23. – С. 88-100. 9. *Пащенко О. О.* Питання соціальної зумовленості кримінального законодавства в роботах радянських правознавців першої половини 80-х років ХХ ст. / О. О. Пащенко // Пробл. законності: акад. наук. зб. / відп. ред. В. Я. Тацій. – Х.: Нац. юрид. акад. України, 2010. – Вип. 109. – С. 156-165. 10. *Пермяков Ю. Е.* Лекции по философии права: учеб. пособ. / Ю. Е. Пермяков. – Самара: Самар. ун-т, 1995. – 120 с. 11. *Похмелкин В. В.* Социальная справедливость и уголовная ответственность: моногр. / В. В. Похмелкин – Красноярск: Изд-во Красноярск. ун-та, 1990. – 176 с. 12. *Романов А. К.* Уголовно-правовое регулирование общественных отношений (методологические проблемы теории): учеб. пособ. / А. К. Романов. – М.: Изд-во НИИ МВД РФ, 1992. – 80 с. 13. *Уголовное право: ч. Общ.: учеб. пособ.* – [В 4-х т. – Т. 1: Уголовный закон. Преступление. Уголовная ответственность] / С. М. Богданов, М. И. Ковалев, И. Я. Козаченко; отв. ред. И. Я. Козаченко. – [Изд. 2-е, испр.]. – Екатеринбург: Изд-во СЮИ, 1992. – 144 с. 14. *Чаадаев С. Г.* Уголовная политика и преступность: проблемы, пути решения: пособ. для слушат. народ. ун-тов / С. Г. Чаадаев. – М.: Знание, 1991. – 112 с. 15. *Шишов О. Ф.* Предмет науки советского уголовного права / О. Ф. Шишов // Проблемы уголовной ответственности и наказания в свете решений XXVII съезда КПСС: сб. науч. тр. / редкол: Н. А. Огурцов (отв. ред), В. А. Елеонский, А. Н. Павлухин, Г. В. Дровосеков, В. М. Ковалев. – Рязань: Изд-во РВШ МВД СССР, 1987. – С. 10-26.

# ***Проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права***

---

## **ВОПРОСЫ СОЦИАЛЬНОЙ ОБУСЛОВЛЕННОСТИ УГОЛОВНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В РАБОТАХ СОВЕТСКИХ УЧЕНЫХ, КОТОРЫЕ БЫЛИ ОПУБЛИКОВАНЫ ЗА ПРЕДЕЛАМИ УКРАИНЫ ПЕРЕД РАСПАДОМ СССР (1990–1991 гг.).**

**Пащенко А. А.**

Проанализированы взгляды на проблему социальной обусловленности уголовного законодательства тех советских ученых-криминалистов, которые опубликовали свои работы за пределами Украины в период 1990–1991 г.г. и ранее к исследованию указанной проблемы не обращались. Рассмотрены факторы, которые предлагалось учитывать при установлении уголовной ответственности за отдельные виды общественно опасного поведения.

*Ключевые слова:* закон об уголовной ответственности, социальная обусловленность, криминализация, декриминализация, история уголовного права.

## **QUESTIONS OF SOCIAL CONDITIONALITY OF CRIMINAL STATUTE IN WORKS OF SOVIET SCIENTISTS THAT GOING OUT OUTSIDE UKRAINE BEFORE DISINTEGRATION OF USSR (1990–1991 YEARS)**

**Paschenko O. O.**

Opinions are analyzed to the problem of social conditionality of criminal statute of those Soviet criminal scientists-lawyers that published the works outside Ukraine in the period of 1990-1991 years, and before to research of the indicated problem did not apply. Factors that it was suggested to take into account at establishment of criminal responsibility for separate kinds publicly dangerous behavior are considered.

*Key words:* law of criminal liability, social conditionality, criminalization, decriminalization, history of criminal law.

*Надійшла до редакції 20.06.2012 р.*

**УДК 343.9: 340.15**

**В. Ф. Оболенцев,**  
*канд. юрид. наук, доцент*  
*Національний університет*  
*«Юридична академія України*  
*імені Ярослава Мудрого»,*  
*м. Харків*

## **НОВІ КРИМІНОЛОГІЧНІ ТЕОРІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ КРИМІНОЛОГІЇ В УКРАЇНІ**

Стаття присвячена історії кримінології. Розкрито зміст кримінологічних теорій, запропонованих українськими вченими. Обґрунтовується перспективність використання системного методу у кримінологічних дослідженнях.

*Ключові слова:* історія кримінології, злочинність, системний метод.

Статистичні дані підтверджують, що криміногенна ситуація в сучасній Україні є досить склад-

ною. У 2011 р. було зареєстровано 515833 злочини, що становило 3-відсотковий приріст щодо